

Mekânın Kadın Yüzüne Sosyolojik Aynanın Karşısından Bakmak

Looking At The Women's Face From The Sociological Mirror

Yonca Altındal

Dr. Öğr. Üyesi., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ÖZET

Kent, kentleşme ve kentleşme toplumsal, kültürel ve politik olarak inşa edilen sosyolojik olgulardır. Kırsal alandan kente olan yoğun göç dalgası Türkiye özelinde de 1940'lı yılların sonlarından itibaren görünür kılınmıştır. Kentin kırsal alandan tamamiyle farklı yapılması kente dair söylenecek sözlerin ve yapılacak sosyal bilim çalışmaların da alanını genişletmiş ve zamanla pek çok araştırmaya zemin hazırlamıştır. Bu araştırmaların 1970'lerle birlikte yönü daha farklı bir bağlamsallıkta kendisini göstermeye başlamıştır. Mekânın toplumsallığı ve mekâna dair bu yeni yönelim yer'in sosyal ilişki ağlarıyla kurulma dinamiklerini temel alan olguyla var olmaya başlamış ve sosyoloji disiplini içerisinde de mekânın akışkan doğası üzerine sorgulamalar akademik alanda yer edinmiştir. Mekânsallığın ivme kazanması ve gündemde etkin kılınması zamanla içerisinde sınıfsal ve toplumsal cinsiyet olgularıyla birlikte geniş bir çerçeveden konuya yaklaşmayı elzem hale getirmiştir. Mekânda yer ediniş, konumlandırma, kadın-erkek cinsiyetleri için taşıdığı anlamsallık, kentleşme ile birlikte yaşanan evrimselliğin izdüşümlerini yorumlamak açısından ise oldukça önem taşımaktadır. Çünkü mekânsallığın cinsiyetçi ve gelenekçi yapılması kadınlara ve erkeklere farklı rol ve örüntülerle karşısına çıkmaktadır. Bu çalışma mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli bir perspektifle yaklaşmayı hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirmek adına var olan erkek egemen yapı ve kurumsal mekanizmalar nedeniyle özel alanı ve kamusal alanı düalist bir şekilde büründüren toplumsal gerçeklik sosyolojik olgular nezdinde yorumlanacaktır.

Anahtar Kavramlar: Kent, Kentleşme, Mekân, Toplumsal Cinsiyet, Özel Alan, Kamusal Alan.

ABSTRACT

Urban, urbanization and urbanization are sociological phenomena that are socially, culturally and politically constructed. The intense wave of migration from rural to urban areas has been made visible in Turkey in particular since the late 1940s. The completely different structuring of the city from the rural area has expanded the scope of the words to be said about the city and the social science studies to be done, and has prepared the ground for many researches over time. With the 1970s, the direction of these studies began to show itself in a different context. This new orientation towards the sociality of the space and space has begun to exist with the phenomenon based on the dynamics of the place's establishment with social relations networks, and inquiries on the fluid nature of space within the discipline of sociology have taken place in the academic field. The acceleration of spatiality and making it active on the agenda have made it essential to approach the subject from a broad framework along with class and gender phenomena over time. The place in the space, its positioning, its semantic meaning for male and female genders are very important in terms of interpreting the projections of evolutionary experience with urbanization. Because the sexist and traditional structuring of spatiality confronts women and men with different roles and patterns. This study aims to approach the relationship between space and gender with a gender equality and rights-based perspective. Due to the male-dominated structure and institutional mechanisms that exist in order to realize this goal, the social reality that transforms the private and public spaces into a dualist form will be interpreted in terms of sociological facts.

Keywords: Urban, Urbanization, Space, Gender, Private Space, Public Space.

1. GİRİŞ

Kentlerin değişiminin ve dönüşümünün sosyolojik okuması devingenliğin doğasını sorgulamakla başlar. Bu sorgulama öncelikle mekânsal yapıların toplumsal içerimlerini oluşturan ilişki, örüntü ve süreçlerle var olmakta ve yeniden üretilmektedir. Kentleşme ve kentleşmenin sağlıklı bir şekilde yaşanması ise kentin nasıl, ne şekilde kullanıldığı ve kenti deneyimlerin yani aktörlerin ve hatta dublörlerin kattıkları anlamsallıkla doğrudan ilintilidir. Altındal'ın da özellikle dile getirdiği üzere bugün kentleşme anlam değişimine yol açmış ve farklılıkların önemini yadsınamaz olduğunu gözler önüne sermiştir. Öyle ki kentler ve beraberindeki kentleşmenin temel nüveleri açısından bakıldığında “yan yana mekânlara yerleşilerek oluşturulan nüfusun yığılma alanları haline gelmiştir” (2010:72). Bu bağlamda mekânın neresinde yaşadığınız, oraya kattığınız anlam yüklemesi ve davranış örüntülerinizle belirginlik kazanmaktadır. Kent mekânları bu nedenle kaosu bol haliyle tekdüze olmaktan uzak özellikleriyle heterojenliğini de açıkça ortaya koymaktadır. Mekânlar bu davranışlarla birlikte Löw'ün de vurguladığı şekliyle “sosyal olarak inşa edilmekte ve günlük pratiklerin birer eyleyeni olarak ilişkilerle kendisini konumlandırmaktadır” (2016:120). Kentlerin etkileşim ağlarının yoğunluğu da homojenliği barındırmadığını ve bu nedenle de yapılacak sosyolojik açıklamaların kolay olmayacağını bizlere göstermektedir. Bu doğrultuda Massey'e kulak vermek yerinde olacaktır. Massey açısından mekân gerek farklı ilişki dinamiklerini gerekse birbirleriyle uyumlu etkileşimin gerçekleşebilmesine imkân tanınması bakımından önem taşımaktadır (1999:28).

Kadınların kentsel yapılanma ve mekânsal düzlemde erkeklere oranlara geri planda yer aldıklarını söylemek mümkündür. Bu ayrımcılığın ve ayrışmaların sosyolojisine bakıldığında toplumsal, politik ve kültürel içerimlerin olduğu görülmektedir. Farklılığın temelinde cinsiyetçi rol ve örüntülerin mekânsal yansımalarının varlığının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınların kendileri için sosyo-kültürel ve sosyo-politik yapılanmaları bağlamındaki değişimler kentsel alanların gelişmişlik göstergelerinde de aynı şekilde görünür kılınmamaktadır.

Mekânların kullanımı kadınlar açısından çoğu zaman eşitsizliklerle örülü hikâyelerin yaşanması ile kendisini göstermektedir. Kentlerin kadınlar ve erkekler adına sunduğu imkânların toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektif ve sınıfsal bağlamlı yorumu bu bakımdan oldukça önem taşımaktadır. Kentlerin ya özgürlükleri sunuşu ya ortadan kaldırışı ya da hiç sunmayı sorunu kadınların ve erkeklerin gündelik yaşam deneyimlerinde belirginlik kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Aktaş'ın da belirttiği üzere “tesadüfî nüfus birliktelikleri, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, heterojenlik, yardımlaşma duygusu ve kendini ifade edebilme kanallarının kısıtlı olması gibi kent yaşamına özgü nitelikler mekân kullanımında eşitsizlikleri gündeme getirmektedir” (2017:137-138).

Bu çalışmada kentsel dinamiklerin mekânsal olarak ayrışmaya neden olduğu ve bunun cinsiyetçi kalıp ve yargılarla kadınları damgalayıcı pratiklerle nasıl tanımladığına yer verilecektir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli olarak ele alınan çalışmada teorik alan temel olguları göz önünde tutarak sosyolojik perspektif etrafında sorgulanıp yorumlanmaya çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent yaşamı bireylere bir yandan toplumsallığını gerçekleştirme için farklı bir zemin hazırlarken aynı zamanda bu toplumsallık içinde cinsiyete ilişkin anlam kodlarını da yeniden üretmektedir. Dolayısıyla kent kendi sosyo-kültürel dokusuyla kadına ve erkeğe farklı yaşam alanlarında farklı özgürlükler, fırsatlar, güvenlik ve güvence hizmetleri sunmaktadır. Diğer yandan da kentsel mekân bir anlamda cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak kabul edilebilmektedir (Alkan, 2009:13). Bu nedenle kadın ve erkekler için mekân deneyimi, kullanımı, taşıdığı anlamlar birbirlerinden farklılaşmaktadır (McDowell, 1983; Eagly, 1995; Amole, 1998; Asiyanbola, 2006). Mekânların zaman içerisinde devinimi beraberinde kadınların ve erkeklerin nasıl konumlandırıldığını tartışmayı da elzem hale getirmiştir.

Mekânlar kadınlara ve erkeklere farklı gözle yaklaşmaktadır. Aynadan baktığımızda kent ve kentsel yapılanmalarda bu farklı deneyimler, çizilen sınırlar ve haklar olarak görülmektedir. Cinsiyetçi rol ve örüntüler nedeniyle mekânsal ayrışma kadınlara ve erkeklere aynı kamusal alanı sunmaz. Bu ayrışmanın ve dışlayıcı görüş ve beraberindeki uygulamaların temelini tarihsel geçmişe dayandırmak gerekmektedir. Nitekim tarih boyunca kadınların mekân içerisinde sokak ile bağdaştırılması pejoratif bir etki ile sarmalandığını söylemek mümkündür. Bunun kökenlerinde de toplumsal cinsiyet rolleri yatmaktadır. Kamusal-özel ayrımı, kadın ve mekân ikileminin belirgin somut örneklerini sunmaktadır (Tuncer, 2015:31; Aktaş, 2017:137). Mekânsal düzlemdeki ayrışma da beraberinde cinsiyetçi perspektifin keskinliği ile de kendisini açıkça gösterdiği için toplumsal ve kültürel nüveler etrafında mekânsal ayrışmada kadınlar dışlayıcı pratiklerle karşı karşıya kalmışlardır (Altındal ve Kaçan, 2021:1570). Kadınlara özel alanı erkeklere kamusal alanı ithaf eden eril norm ve değerler daha genel itibarıyla söyleyecek olduğunda ataerkil rol, yapı ve mekanizmalar kendisini sertçe hissettirmektedir. Bu eril ayrışmanın temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yatmaktadır. Bu eşitsizliğin mekânsal görünümü de ev içi alan ve kamusal alan dinamiklerinde atfedilenlerle var olmaktadır. Bu varoluşun kadınlar açısından eşitlikçi ve hak temelli olarak yansıdığını söylemek ise oldukça güçtür. Eril tahakkümün kadınlara dair inşa ettiği pasifize edici rollerle konumsuzlaştırıcılığı az gelişmiş kentlerin ve ülkelerin özelliklerinin başında gelmektedir. Özellikle bu geleneksel işbölümünün eşitsiz yapılışının sonrasında etkisini arttıran iktidar ve otorite ilişkileri mekân kullanımında da farklı ve ayrımcı pratiklerle, deneyimlerle ve yaşamsallıklarla yüksek sesle kendisinden bahsedilir hale getirmiştir. Foucault da mikro ilişki alanlarında üretilen bu iktidarın içerimlerine değinmiştir. Onun savunusuna göre “iktidar biçimleri bireyi kategorize etmektedir. Aynı zamanda bireyselliği ve kimliğine etrafında kurallar dizgesi sunmaktadır. Adeta bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama yönelik baskı uygular hale gelmektedir” (2012:63). Cinsiyetçi yapılar da böylelikle kadın-erkek toplumsallığını farklı kurguladıkları için kurulan ilişki dinamikleri, mekâna dair izlekler sunmaktadır. Bu noktada kadınlara özgü bağımlı, duygusal, irrasyonel kalıplarla bezenmiş eril izler ve uygulamalar erkeklere ait değerler olarak sunulanlardan bütünüyle farklılık göstermektedir. Aytaç'ın savunusu da benzer olarak “erkeklere özgü ilişki/iletişim ve de mekânlar ile kadınlara biçilen rol ve statü alanları birbirinden çoğu kez farklılık (2007:214-215) olacağına dairdir. Kent, mekân ve toplumsal cinsiyet bağlamında bu gerçeklik tüm açıklığı ile kendini göstermekte aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı bu üçlü saç ayağının sosyolojik düzlemde önemli bir toplumsal ve kültürel gerçeklik olarak irdelenmesini gerekli kılmaktadır.

3. MEKÂNIN KADINA DAİR KEKREMSİ DOKUNUŞLARI

Kadınların mekânın cinsiyetinde hareket edebilmeleri erkeklerin izinlerine ya da onları ikna edebilme ‘beceri’leriyle gerçekleşmektedir. Gerek asimetric gerekse tahakkümcü ilişkilere dayalı bu cinsiyet rejimi özel ve kamusal alan pratiklerinde, gündelik yaşamın toplumsal ve kültürel izleklerinde kendisini göstermektedir. Kamusal alanda ise kadınların toplumdaki statüsü, çalışma yeri, eğitim imkânlarının gelişmişliği, bakmakla sorumlu olduğu çocuk, yaşlı grupları gün içerisinde sık sık kent içi hareketliliğe dâhil olmasına neden olmaktadır. Böylelikle yıllardır erkek mekânı olarak dizayn edilen kent içi alanlara kadınların da etkin bir şekilde söz sahibi olup yer alabileceği hale dönüşmesi gerçeği söz konusudur (Chapple, 2001; Uteng, 2011; Bosoni, 2014; Önder, 2020). Ancak bu hiç de kolay değildir; çünkü kentlerin planlanması tarihsel olarak erkek egemen hegemonya sistemi içerisinde kurulmuştur. Bu erilleşmiş sistem; toplumsal ekonominin daha çok kadınların yer aldığı sektörleri görünmez hale getirmekte ve kent

içerisinde kadınları değersizleştirmektedir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015:242-243). Böylelikle kadınlar kamusal alanın esas öznelere olmaktan uzaklaştırılarak pasifize edilmektedir (Altındal ve Kaçan, 2021:1569).

Kamusal alanın neden kadınlara kapısının kapalı olduğu kısmen aralıklı olabilmesi halinde ise kadınlara verilen eril izinler ve kadınlar tarafından verilen mücadeleler ve eril iknalarla gerçekleşebileceğine dair gerçeklikler üzerine düşünülmesini gerekli hale getirmektedir. Dolayısıyla mekânın cinsiyetçi yapısı ilişki dinamiklerini, ayrışmaları üretmekte ve olgularla bu yapıyı sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektiften bakılmadığı sürece eşit bir toplumsal konumdan bahsedilemeyeceği de aşikârdır. Bu nedenle özellikle toplumsal cinsiyetin ne anlam ifade ettiği, kentlere ve mekânlara nasıl yansındığını ifade etmek gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet olgusu, biyolojik olarak kadın ve erkek olunmasından öte toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmeye gönderme yapar. Bu olgu, kadına ve erkeğe birbirinden farklı temeli eşitsizliğe dayalı ve tahakkümcü güç ilişkilerini içeren ataerkil toplum yapısı ile oluşturulmuştur. Bu yapıda atfedilen roller kadınların ikincilleştirildiği, bağımlı ve pasif öznelere haline getirildiği/getirilmeye çalışıldığı, erkeklerin ise kadınların aksine güçlü, aktif ve birincil pozisyonlarda yer almasını sağlamaya yönelik olarak tasarlanmasına dairdir (Oakley, 1972; Connell, 1998). Aynı zamanda bu olgu, toplumsal bir kategori olarak ele alınmıştır (Şaşman Kaylı, 2014:28). Bu kategorinin barındırdığı eşitsiz ve hak temelli olmayan roller, mekân ayrışmasında da kendisini açıkça göstermektedir. Çalışma ve var olma alanının kamusal, ev içi alanının özel alan olarak tanımlandığı bu ayrışmada kadınlar ev içi alanla özdeşleştirilmişlerdir (Altındal, 2016:258). Kaypak'a göre de "kent plancılarının ve mimarların kentlerin oluşmasında "kadının yeri evidir" eril anlayışını benimsemektedirler. Kadın odaklı yerine aile odaklı bu gelenekçi savunuların kadınları mekânlardan dışlayıcı tavrına gönderme yapılmaktadır (2015:484). Bu özdeşleştirmenin temelinde ise şüphesiz temelde asla unutulmaması gereken temel olgu toplumsal işbölümünden kaynaklanmaktadır. Çünkü toplumsal/geleneksel işbölümü, kadını özel alanla sınırlayıp, erkeği kamusal alanla eş tutarak eşitsizliğin mekânsal anlamda da yaşanmasına yol açmaktadır.

Hiyerarşik güç ilişkileriyle örülmüş erkek egemen yapı ve mekanizmalar eşitsiz rolleri içerdiği için edilgen ve pasif konuma itilen kadınlarla, etken, rasyonel ve karar verici rolü üstlenen erkeklerle zıtları görünümlere sahne olmaktadır. Patriarkanın derince hissedildiği az gelişmiş ülke ve toplumlarda özne, akıl, bilim ve kamusal güç alanı erkeklerle, bunun karşısındaki tüm olumsuzluklarla özdeşleştirilen yani nesne, doğa, duygu, bilim dışı ve özel alanla aslında konumsuzlaştırılan kadın cinsiyeti arasında daima karşıt olmaları gereken değiştirilemez bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı Altındal'ın da dikkat çektiği üzere düalist bir yapıdır (2009). Yine Eagleton'ın da vurguladığı üzere "kadınlar duygusal, erkekler ise güçlü ve kural koyucu kavramlarla tanımlanmakta ve bu da zamanla toplumsal kurumlar tarafından da benimsenmektedir" (1991:174). Böylece ataerkil denetim mekanizmaları tarafından toplumda geçerli olan ve bugün de geçerliliğini koruyan erkek egemen yapı içerisinde başarılarla, güçlerle, hâkimiyet sağlamakla sorumlu olan erkek cinsiyeti bu olumsuzluklardan yoksun olarak hatta aciz olarak konumlandırılan ve nitelik(siz)lerle yaşamak zorunda bırakılan kadın cinsiyeti söz konusudur.

4.MEKÂNIN DİKOTOMİSİNİN CİNSİYETÇİ AYAK İZLERİ

Mekânsal dikotomilerin cinsiyetçi, eril nüveleri özel ve kamusal alan ayrımında kendisine yer bulmuştur. Bu ayrışma kadınlara ve erkeklere farklı sınırlar getirmekte bu da beraberinde eril davranış kalıplarını dayatmaktadır. Bazı mekânlar kadınlara "özgü değildir" ve "uygun" değildir cinsiyetçi anlayışları hâlâ yaşanmaktadır. Caddelerin ve sokakların kadınlar için tehlikeli olduğu, belli zamanlarda bu çoğunlukla akşam hava karardıktan sonra kadınların kamusal alanı kullanmalarının gerekli olmadığı yönündeki ayrımcılığı pekiştirici görüşler keskin bir şekilde karşımızda durmaktadır. Çakır'ın dillendirdiği şekilde bu anlayışın temelinde kadını özerk bir birey olarak görmekten öte baba ya da kocanın adeta ve hâkimiyeti altında mülkü sayan binlerce yıllık ataerkil bir anlayışın tekabülîyetinden kaynaklanmaktadır (2009:79). Yine bu anlayış şiddete dayalı bir şekilde anlaşılacakla beraber kadınların mekânsal olarak dışlayıcılığın önemli bir tezahürü olarak *koruyucu ataerkillik* olgusunda da kendisini açıkça hissettirmektedir. Koruyucu ataerkillik olgusu; kadınların zayıf olarak görülmesi, kadınlara yardım edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Aslında altında yatan alt metin aciz olarak görülme tabiri caizse *kol kanat germe* adı altında egemenliğin dayatılmasını içermektedir. Bir yandan kadın kimliğinin yerine eş ve anne olarak kutsandığı, öte yandan kadınların erkeklere "emanet" olarak sunulduğu nihai kerte de erilliğin yüceltildiği yapı söz konusudur. Sakallı Uğurlu'ya göre bu olgu ataerkilliğin kadına zarar veren baskıcı yönüne karşı eleştirel bir tavır sergilemekle beraber kadınları zayıf bir konumda tanımladığı ve cinsiyetler arasında eşitsizliği ürettiği için temelde erkek egemenliğine dair savunuları beraberinde taşımaktadır (2002; 2003; 2006; 2008).

Özel ve kamusal alanlar, karşıtlık ve alt üst oluşturacak biçimde bölünmüş ve örgütlenmişlerdir. Kadınlar ve erkekler mekânsal olarak ayrılmıştır. Evlilik, aile, hane, ev gibi özel alana işaret eden kavramlar kadınlarla ilişkilendirilmişlerdir. Oysa kamusal alan ile özel alan toplumsal olarak yapılandırılır. Her ikisinin arasında kesin bir sınır olmadığı gibi geçişkenlik vardır. Bu zamana ve mekâna göre değişebilir (Alkan, 2000; Çakır, 2009). Sosyal yaşamın konumlandırılışı da mekân ile doğrudan ilintili hale gelmektedir (Gieryn, 2000:466). Aynı mekânda yaşayan kadın ve erkeğin ve onlara atfedilen değerlerin, hiyerarşik ve birbirine karşıt olarak ayrışmasıdır. Özel ve kamusal mekân birbirlerinin zıtlarıdır ve hiyerarşik olarak bölünerek örgütlenmişlerdir (Çakır, 2009:137). Habermas'ın da

belirttiği gibi, “kamusal ve özel ayrımı, erkeklik ve kadınlık anlayışında anahtar konumda rol oynamıştır” (Habermas, 1997:22).

Mekânsal ayrışmada özel alan dinamikleri kadınlara ücretsiz ev işçiliğini erkeklere ise özgürlük ve rahatlama alanını sunmaktadır. Altındal ve Bayramiç açısından bu mevzu kadınların pasifize edildikleri özel alanlarda zamanlarının çoğunu ücretsiz ev işçisi şeklinde geçirmekte olduklarına dairdir (2019:6939). Ev içi alan bakım emeğinin görüldüğü ve 7/24 mesainin bitmediği kapıyı açtığımızda üzerinize yığıla gelen işler ve sorumluluklar anlamına gelmektedir. Bu rol paylaşımının eşitlikten oldukça uzak yapısı erkeklere dinlenme ve konfor alanı olarak ev içi alanı yani özel alanı sunarken kadınlara bitmek bilmeyen iş yükleriyle ve görünmeyen emekle eş tutmaktadır.

Özel alan buradan bakıldığında kadınlar için özgürce yaşayabilecekleri bir alan sunmamaktadır. Evde iş bitmez, bakım emeği ömür boyu sürer, çocuk sahibi ailelerin çocukları okul, iş ya da evlilik yoluyla evden fiziksel olarak ayrılırsalar dahi ölene kadar sorumluluk ve korumacı anlayış özellikle geleneksel aile yapısını benimseyen periferi ülkelerinde *göbek bağı* gibi her daim devam eder, yani destek olma ya da yaşamlara müdahale etme anlayışı bitmez. Bu nedenle ev sadece işlerin ve sorumlulukların alanı değil yaşamın tam da kendisi olarak pek çok toplumsal ve kültürel pratiği de içermektedir.

Kadınların mekânlara kendilerine göre dizayn etmeleri bu yansımaların kadınsı izler taşıdığını erkeklerin ise böyle bir istek, heves ya da sorumluluk olarak hissetmediklerini söylemek mümkündür. Hiçbir erkeğin yeni bir eve taşınırken mutfakla/banyodaki fayanslarla, dolaplarla, tasarımla ilgilenmemesi evin gezdirilme sürecinde dahi “hanımefendi/yenge hanım/ablaya” “*tam da uygun bu mutfak ve banyo denilmesi*” bile cinsiyetçiliğin ev içi alandaki tasarlanışında sadece kadınlardan sorumlu tutulmasına dair eril “gerekliliğinin” en açık tezahürleridir. Kadınlar da eve girdiklerinde ilk önce mutfak ve banyoya dikkat ederler; çünkü yemek hazırlamak ve temizlik yapmak açısından en önemli iki ayrı alandır. Gezer’in de ifade ettiği gibi aslında “kadınlar mekânları kendilerine göre kişiselleştirirler” (2009:94). Ve bu iki ayrı alan tam da kadınlarla sorumlu tutulan cinsiyetçi odalardır. Oysa bir salon ya da balkon kadınlar için de erkekler için de bir tercih ve zevk meselesi haline gelebilir. Bu alanlar erkekler için özellikle konukların ağırlandığı (hizmetlerin çoğunlukla kadınlar/kız çocuklar tarafından yapıldığı, erkeklerin yaptığı ya da yardım ettiği noktasında “kılıbık”, “light erkek ya da zero erkek” olarak damgalandığı) ellerinde kumandalarla televizyon izlenildiği ya da play station oynandığı bir anlamda kamusal alandaki sosyalliğin evin içerisine dönüşmüş alanlarıdır. Balkon ise semi-public (yarı kamusal) bir alan olarak kadınlar tarafından sigara içen erkeklerin sağlıklarını önemsemekten çok salondaki perdeler kirlenmesin diye erkeklerin vakitlerinin çoğu kısmını geçirdikleri yerlerdir. Bu iki alan özellikle tasarlanırken kadınlar için düşünülmez. Adeta asexüel alanlar olarak kabul edilir ve daha çok cafcıflı gösterişli albenili olmasına, böylelikle daha kolay alıcı bulunacağı varsayıldığı için kiralanmasına ya da satılmasına olanak tanır.

Edgü’nün dillendirdiği üzere yere bağımlılık-place attachment-kadınlarda daha fazladır. Kadın yere bağımlı yaşar, dünyasını o mekânda kurar. Böylelikle zamanla bir yere ya da mekâna bağımlılık güvenlik duygusunu da artırır. Zamanla güvenlik duygusu ve yere bağımlılık yerine geçmeye başlar ve bu kısır döngüde mutlu olmaya çalışılır (2009:77). Ancak bu mutluluk az önce de belirtildiği gibi gerçek bir mutluluktan öte bitmeyen sorumluluktan “eviyle evli” olmaktan dolayı çaresizliğe dayalı bir iyi olma hali gibi sunulur. Oysa gerçek hayat kamusal alanda yaşanır ve hayatın akıcılığında da kadınlardan çok erkeklerin seslerinin yükseldiği sınırsız bir alan anlamını taşır. Kamusal alanın aktörleri kadınlar tarafından ve kadınlarla değil farklı erkekliklerin hegemonik güç ilişkilerini hiyerarşik olarak kurguladığı ve uyguladığı ilişkiler silsilesi ile kendisini var etmektedir. Bu var etmede ise sınırlı sayıda kadın; ya ekonomik güce sahip, ya çok iyi bir eğitim almış ve sınıfsallığa mensup olan ya da sosyal sermaye ile ki -bu çoğunlukla erkek dünyasından tanıdık erkekler ile gerçekleşmektedir- yer alınabilmektedir. Bu fırsatlardan yoksun olan; yoksul, engelli, eğitimsiz, ya da düşük seviyede eğitilmiş, yaşlı bazen de genç olduğu için kadınlar evlerinden dışarıya çıkamamakta, çıkmaları desteklenmemekte, kısmen desteklenir gibi görülse de birer “lütuf” olarak sunulmakta ve erkek dünyasına kadınlar dâhil edildikleri için zorlukları aşırp kazanılan başarı gibi lanse edilmektedir. Dolayısıyla mekânların kadınların çoğunluğu açısından renkli fotoğraf kareleriyle süslenmemiş olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunun yerine içerisinde karambollü, çelişkili bir o kadar da çetrefilli sokaklarla, gri kasvetli yollarla dolu siyah-beyaz kareler sunmaktadır. Kentlerin erkeksi yapılanmasında hegemonik güç ilişkileri hâkim olduğu için kadınlar için aşılması zor merdivenler oldukça fazladır. Bu merdivenleri aşabilen az sayıdaki şanslı kadınlar sınıfsal anlamda orta üst ve üst sınıfa mensup eğitilmiş ve kamusal alanda özne olmayı başarabilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınlar açısından kenti deneyimlemek alt sınıf bir kadının kent için verdiği mücadele alanından daha farklı deneyimlerle erkek mekânlarını sorgulamaya dair imkânlarını da barındırır. Bu anlamda Bondi ve arkadaşlarının da belirttiği üzere aynı zamanda kentsel mekânlar özgürleşmeyi mümkün kılan dinamiklere de sahiptir (2005).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınlar ve erkekler farklı sosyo-kültürel ilişkiler ağlarıyla yaşam sürdürdükleri için kent mekânları aynı ilişki dinamiklerini sunmayı vaat etmez. Özellikle eril yapıların etkin olduğu az gelişmiş ülke ve toplumlarda kentlerdeki mekânlarda; kimlik, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri, sınıfsallık eşitsiz şekilde biçimlenmektedir.

Gerek bedensel gerekse zihinsel repertuar anlamında yüklerin sadece kadınlara özgü imiş gibi atfedilen ve eril normlarla inşa edilen bu rollerle kadınlar ev içi alana adeta mahkûm olmaktadır. Kadınlar açısından ev, erkeklerin değerlendirilişinden tümüyle farklılık göstermektedir. Kadınlar için ev, sabahtan gece uyuyana kadar mesaisinin bitmediği, her türlü işlerin yapılmasını ve organize edilmesini bekleyen gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak çok fazla yoğunluğa ve pek tabii ki yorgunluğa sebebiyet veren mekândır. Bu anlamda kadınlar açısından ev, yaşamları için hem çıkmaz sokak hem anahtar kaybolmuş kilitli bir kapı hem de doğumdan ölüme kadar bir anlamda var oldukları için sınırlandırılan mekânlardır.

Kamusal anlamda var olabilmeyen toplumsal ve kültürel koşulları ise eril toplum yapısı tarafından belirlenmiştir. Bu yapı, kadınların mekânlarda nasıl giyineceği, nasıl hareket edeceği, nasıl konuşacağı, nasıl davranacağını kurallarının sınırlarını kırmızı kalemle çizmiştir. Gece sokağa çıkınca, toplumun genel ahlak yapısına “aykırı giyinince”, topuklu pabuçları tercih edince, yüksek ses tonuyla ağlayınca ya da kahkaha atınca dahi kadınlar “hafif kadın” olarak dışlanır, damgalanır, kabul edilmez ve cinsiyetçi yaptırımlarla karşı karşıya kalırlar. Mekânın kurallarının içerimlerine bakıldığında buram buram kokan cinsiyetçilik söz konusudur. Ya bu kamusal alanın kurallarını kabul edecek ya da kamusal alanda yer almayarak evlerde dört duvar arasında sıkışacak ya da en fazla alt sınıf kadınlarının kapı önü komşu sohbetlerinin ötesine gitmeyen anlık sosyalleşmelerde bulunabileceksinizdir.

Erkek mekânı ve kadın mekânı ayrışmaları da bu eril kabul ve uygulamalardan nasibini almaktadır. Bu anlayışın kırıldığı yerler muhtemelen daha gelişmiş ve kadınlar adına güvenilir kent tasarımlarının ve uygulanmalarının olduğu kentler, kentlerin sokakları ve caddeleridir. Ayrışmanın mekânsal izdüşümünde özel alanının dışında kamusal alanda dair atılan adımların kadınlar tarafından olması tedirginlik yaratmakta ve kadınların etkin özne olarak nefes almaları çok da kabul edilmemektedir. Bu dikotominin temelindeki ayrıştırılmış mekânsal yapılar kentlerin gelişmişlik düzeyleri ile doğrudan ilintili olduğu için temel görüngüler etrafında irdelemek sosyolojik yorumlamanın geniş bir pencereden bakılmasına da olanak sağlayacaktır.

Mekânların özel ve kamusal olarak ayrışması ve bu ayrışmaların cinsiyetçi bağlamı kadın ve erkeklere farklı konumlandırmalar atfetmektedir. Kadınlara çekilen sınırların elbette görünür setleri bulunmamaktadır; ancak çeşitli mekânlar ve zamanlarda kadınların kamusal alanda var olması hatta adım atması dahi kabul edilmez, tehlikeli görülür, tedirginlik yaratır. Erkeklerin temel yaşam alanı olarak sunulan kamusal alan aynı zamanda hayatın aktığı yerlerdir. Bu alanlarda etkin özne olabilen kadınlar ise erkeklere kıyasla hem sayıca az hem de nitelik anlamında yeterince görünür kılınmaktan uzak profil çizmektedir. Mekânların bu dışlayıcı yönünün kadınlar adına güvenli hale getirilmesi, damgalayıcı içerimlerinin eşitlikçi ve hak temelli bir yapıya kavuşturulması ise ancak toplumsal cinsiyet eşitliği temelli bir perspektifle oluşturulacak politikalarla ve projelerle gerçekleşebilir. Gerekli ışıklandırmaların, ulaşım araçlarının ve hatta yaya olarak dahi kamusalda kadınların ayak izlerinin güçlü bir şekilde kalabilmesi adına kadın-erkek eşitliğine duyarlı Kadın Dostu Kentler Projesi’nde olduğu gibi mekânların, sokakların ve caddelerin de kadınlar adına özgürlük ve eşitlik yönelimli olarak tasarlanmasına gereksinim vardır. Böylelikle kamusal alan pratiklerinde kadınlar erkeklerle eşit bir şekilde yaşam sürebilmeyen hakkına erişebileceklerdir. Özel alanın sadece kadınlara atfedilmediği, kamusal alanda emek piyasasında olan kadınların sınıfsal düzlemde eşitsiz muamelelerle mücadele zorunda kalmayacakları, günün her vaktinde rahatça nefes alabilecekleri kentlerin var olması oldukça önemlidir. Özellikle toplu taşıma araçlarının kadınların inecekleri yere bırakabildikleri, taksiye ödeyecek bir geliri anlamında ekonomik güçlenmesi olmayan ya da kendine ait aracı olmayan kadınların da tüm sınıfsallıkları ötesinde kadın olarak korkmadan yaşayabilecekleri kamusal mekânlar ve bu mekânlara özgü dinamikler üretilmelidir. Bu oluşturulan kentler sayesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli olarak kadın ve erkeklere ayrışmalardan uzak masmavi bir gökyüzüyle dolu gelecekler sunabilir hale gelecektir.

KAYNAKÇA

1. Aktaş, G. (2017). “Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (27).
2. Alkan, A. (2000). Yerel Politika ve Kadın, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
3. Alkan, A. (2009). “Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek”, Cins Cins Mekân, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
4. Altındal, Y. (2009) “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir., ss. 351-367.

5. Altındal, Y. (2010). "Kentleşme Sürecinde Hemşehrilik Olgusu ve Mekânsal Kümelenmede Yeniden Üretilen Kimlik", *Kent ve Toplum Dergisi*, 2(1). ss. 72-85.
6. Altındal, A. (2016). "Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta.
7. Altındal, Y. & Bayramiç, H. (2019). "Wattpad'de Kadınlık-Erkekliğin İzleklerini Sosyolojik Perspektifle Sürmek: Deli Divane Romanı Örneği", *International Social Sciences Studies Journal Sssjournal*, Vol:5, Issue:51 2019 ISSN:2587-1587, ss.6938-6959.
8. Altındal, Y. & Kaçan, F. (2021). "Ulaşım Kadın Elinin Değmesi: İzmir Büyükşehir Belediyesinde Çalışan Kadın Şoförler Örneği", *ASR Journal International Academic Social Resources Journal Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing Year 2021*, Vol:6, Issue:30, Pp:1567-1589 E-ISSN: 2636-7637, ss.2119-2138.
9. Amole, D. (1998). "Planned Residential Environments in Nigeria; Implications for Women", in: Amole Bayo, (Ed.), *Habitat Studies in Nigeria: Some Qualitative Dimensions*. Shaneson, Ibadan, pp. 79-91.
10. Asiyanbola, A.R. (2006). "Residential Location Decision-Making and Gender in Nigeria", *Geoforum*, 37, pp. 1059-1065.
11. Aytaç, Ö. (2007). "Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/2, ss. 1199-226.
12. Bondi, L., Davidson, J., & Smith, M. (2005). Introduction: Geography's "Emotional Turn". in L. Bondi, J. Davidson and M. Smith, (Eds.), *Emotional Geographies* (pp. 1-16). Aldershot: Ashgate.
13. Bosoni, M. L. (2014). "Breadwinners" or "Involved Fathers?" Men, Fathers and Work in Italy. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(2), pp.293-315.
14. Chapple K. (2001). "Time to Work: Job Search Strategies and Commute Time for Women on Welfare in San Francisco", *Journal of Urban Affairs*, 23, pp.155-173.
15. Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
16. Çakır, S. (2009). *Osmanlı'da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller*, Cins Cins Mekân, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
17. Eagleton, T. (1991). *Ideology: An Introduction*, London.
18. Eagly, A.H. (1995). "The Science and Politics of Comparing Women and Men", *American Psychologist*, 50 (3), pp.145-158.
19. Edgü, E. (2009). "Evin Direği, Sokağın Bekçisi", A. Akpınar, G. Bakay ve H. Dedehayır (Ed.), *Kadın ve Mekân, Tutsaklık mı? Sultanlık mı? Turkuvaz Kitap*, İstanbul, ss. 72-79.
20. Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
21. Gezer, H. (2009). "Mekânların Kadınsı Anlatımları", A. Akpınar, G. Bakay ve H. Dedehayır (Ed.), *Kadın ve Mekân, Tutsaklık mı? Sultanlık mı? Turkuvaz Kitap*, İstanbul, ss. 94-109.
22. Gieryn, T. (2000). "A Space for Place in Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol.26, pp. 463-496.
23. Habermas, J. (1997). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
24. Jarvis, H., Kantor, P., Cloke, J. (2009). *Kent ve Toplumsal Cinsiyet*, (Çev. Yıldız Temurtürkan), Dipnot Yayınları, Ankara.
25. Kaypak, Ş. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın ve Kentli Hakları*, (Ed. G. Ağrıdağ), Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
26. Löw, M. (2016). *Sociology of Space, Materiality, Social Structure, and Action*, Palgrave Macmillan US.
27. Massey, D. (1999). "Power-Geometries and the Politics of Space-Time" Hettner-Lecture 1998, University of Heidelberg Press, Palgrave Macmillan US, Heidelberg.
28. McDowell, L. (1983). "Towards an Understanding of the Gender Division of Urban Space", *Environment and Planning D: Society and Space* 1, pp.59-72.
29. Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*, Temple Smith, London.

- 30.Önder, H. G. (2020). Kadın Duyarlı Ulaşım Önceliklerinin Belirlenmesi ve Politika Üretimi: Ankara Örneği, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,15(23).
- 31.Sakallı Uğurlu, N. (2002). “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Örneği”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 17, Sayı 2, ss. 47-58.
- 32.Sakallı Uğurlu, N. (2003). “Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı,” Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 6, Sayı 11-12, ss.1-20.
- 33.Sakallı Uğurlu, N. (2006). “Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Türkiye’de Yapılan Görgül Çalışmalar”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 9, Sayı 17, ss. 53-69.
- 34.Sakallı Uğurlu, N. (2008). “Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygular Ölçeği’nin Türkçe’ye Uyarlanması”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 11, Sayı 21, Haziran 2008, ss. 1-11.
- 35.Şaşman Kaylı, D. (2014). Kadın Bedeni ve Özgürleşme, İlya Yayınevi, İzmir.
- 36.Tuncer, S. (2015). “Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusal Feminist Bir Saha Hikayesi”, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(2), ss.30-58, <https://doi.org/10.17572/mj2015.2.3058>
- 37.Uteng, T. P. (2011). Gender and Mobility in The Developing World: Background Paper-Part-Gendered Daily Mobility. World Development Report 2012: Gender Equality and Development, pp.4-17.